

QURILISHDA MEHNATNI MUHOFAZA QILISHNI BAHOLASH VA QURILISHDA MEHNATNI MUHOFAZA QILISH XODIMIGA QO'YILGAN TALABLAR

¹Begmatov Begzod Abdvaxobovich

Kambag'allikni qisqartirish va mehnat masalalari ilmiy-tadqiqot instituti Mehnatni muhofaza qilish bo'yicha markaziy laboratoriya rahbari. Tel: +99893 384-87-88 Email:b.begmatov@ilmr.uz,

²Mahmudov Farrux Furqatovich

"Shaxsiy ximoya vositalarini sertifikatlashtirish laboratoriyasi" Kambag'allikni qisqartirish va mehnat masalalari ilmiy-tadqiqot instituti Mehnatni muhofaza qilish Katta ilmiy xodimi farrux.4934@mail.ru тел: +998900120799,

³Otabullayev Muzaffar Nematullo o'g'li

Kambag'allikni qisqartirish va mehnat masalalari ilmiy-tadqiqot instituti Aholi bandligini ta'minlashning xududiy va tarmoq Dasturlarini ishlab chiqish, takomillashtirish va ijtimoiy Iqtisodiy baxolash, bo'yicha loyiha kichik ilmiy xodimi muzaffaror9793@gmail.com (998)993961116. <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7924866>

ARTICLE INFO

Received: 03rd May 2023

Accepted: 10th May 2023

Online: 11th May 2023

KEY WORDS

Mehnatni muhofaza qilish holatini baholash, qurilishda mehnatni muhofaza qilish xodimiga qo'yilgan talablar, xodimlarning sog'lig'ini kuzatish natijalarini tahlil qilish, Kuzatishlar nimani o'z ichiga olishi, Mehnatni muhofaza qilishda tegishli monitoring o'tkazish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Mehnatni muhofaza qilish holatini qanday baholash qurilish va ishlab chiqarish soxasida xafsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini yaratib berish xodimlarning sog'lig'ini kuzatish natijalarini tahlil qilish, qurilishda mehnatni muhofaza qilish xodimiga qo'yilgan talablar ilmiy tadqiqotlarning natijalari ifodalangan. Shuningdek, maqolada mazkur masala yuzasidan muallif tomonidan shakilantirilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar o'z ifodasini topkan.

Kirish: Mehnatni muhofaza qilish holatini qanday baholash mumkin? Buning uchun qanday ko'rsatkichlardan foydalanish kerak? Nima uchun bunday baholash kerak? Ushbu savollar ish beruvchi uchun mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimini tashkil yetishning yeng boshida paydo bo'ladi. Ushbu tizimning yelementlaridan biri mehnatni muhofaza qilish holatini baholashdir. Bu korxonada mehnat jarayoni sharoitlarini yaxshilash uchun ish beruvchi tomonidan ko'rilgan choralarning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini aniqlash uchun zarurdir. Ijtimoiy ta'sir deganda ishlab chiqarishdagi shikastlanishlar va kasbiy kasalliklarning kamayishi, iqtisodiy ta'sir-ijtimoiy ta'sir natijasida-ishlab chiqarishdagi shikastlanishlar, mehnat qobiliyatini yo'qotish, kasalliklarning oqibatlarini qoplash xarajatlarining pasayishi tushuniladi. Birinchidan, mehnatni muhofaza qilish holatining

dastlabki tahlili o'tkaziladi. U vakolatli shaxslar tomonidan xodimlar yoki ularning vakillari bilan majburiy muhofaza va kelishuvdan so'ng amalga oshiriladi. Ishlab chiqarishda mehnatni muhofaza qilish faoliyatining barcha jihatlarini tashkil yetishda ob'ektiv baholash asosiy muammolarni aniqlashi kerak, keyin ular asosida yakuniy xulosalar shakllantiriladi. Baholash uchun quyidagi bosqichlar talab qilinadi:

- amaldagi milliy qonunlar, qoidalar, milliy, maxsus standartlar, mehnatni muhofaza qilish dasturlari, tashkilot o'z zimmasiga olgan boshqa talablarni aniqlash.
- mavjud yoki taxmin qilingan ishlab chiqarish muhitidan kelib chiqadigan xavf-xatarlarni, xavfsizlik va sog'liq uchun xavflarni aniqlash, taxmin qilish, baholash, mehnat jarayonini tashkil yetish
- xodimlarning hayoti va sog'lig'i uchun xavflarni bartaraf yetish yoki xavflarni cheklash uchun rejalashtirilgan yoki amaldagi himoya choralarining to'liqligini aniqlang
- xodimlarning sog'lig'ini kuzatish natijalarini tahlil qilish

Tahlil natijasi hujjatlashtiriladi. Uning asosida ish beruvchi uni amalga oshirish mumkinmi yoki mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimini takomillashtirish zarurmi yoki yo'qligini hal qiladi. Bazaviy tahlil korxonaning mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlikni boshqarish tizimini doimiy takomillashtirishni taqqoslash va keyin baholash uchun bazani belgilaydi. Korxonalarda mehnat sharoitlarini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlarning muvaffaqiyatligini baholash uchun qanday ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin?

Ko'pincha, tahlil qilishda ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarning tortishish koeffitsienti va chastota koeffitsienti hisobga olinadi. Ulardan tashqari siz foydalanishingiz mumkin baholash ko'rsatkichlari: baxtsiz hodisalar natijasida jabrlanganlar soni, barcha baxtsiz hodisalar uchun nogironlik kunlarining umumiy soni, o'limga olib keladigan shikastlanish darajasi. Ammo bu ko'rsatkichlar bitta muhim kamchilikka yega: ular mehnatni muhofaza qilish holati to'g'risida to'liq tasavvurga yega yemaslar, chunki ular korxonalarda mavjud bo'lgan xavfli ishlab chiqarish omillarini, baxtsiz hodisalar va kasbiy kasalliklarga olib keladigan xavflarni hisobga olmaydilar.

Mehnatni muhofaza qilish holatini baholash murakkab ishdir. Korxonalarda baholash usullari va mezonlari ish beruvchi tomonidan muntazam ravishda takomillashtirilishi kerak. Baholash belgilangan sohadagi boshqaruv faoliyatini kuzatish va o'lchashlarni o'z ichiga oladi. Baholash samaradorligini oshirish uchun kuzatuv vakolatlari va majburiyatlari boshqaruv tuzilmasining turli darajalariga taqsimlanishi kerak. Joriy tekshirish har oy, to'liqroq har yili amalga oshiriladi. O'lchovlar korxonada aniqlangan xavfli, hayot va sog'liq uchun zararli ishlab chiqarish omillari, xatarlari, shuningdek tashkilot tomonidan qabul qilingan oz siyosati va maqsadlari bilan bog'liq majburiyatlarga asoslangan bo'lishi kerak. Bundan tashqari, o'lchovlar tashkilot faoliyatini baholash jarayonini, shu jumladan boshqaruvni boshqarish samaradorligini tahlil qilishni qo'llab-quvvatlashi kerak.

Kuzatish nimani o'z ichiga oladi?

Bu aniq rejalar, faoliyat natijalari mezonlari va belgilangan maqsadlar bo'yicha yutuqlarni kuzatish, tizimli tekshiruv o'tkazish ishlab chiqarish tizimlari, binolar, ustaxonalar, uskunalar. Ushbu korxonalarda ishlab chiqarish muhiti, shuningdek ishchilarning sog'lig'i holati kuzatilishi kerak qayerda kerak bo'lsa profilaktika va nazorat choralarining samaradorligini aniqlash uchun sog'liqni saqlash buzilishining alomatlarini yerta aniqlash

uchun muntazam ravishda tegishli tibbiy ko'riklar o'tkaziladi Mehnat sharoitlarining milliy qonunlarga, shuningdek tashkilot tomonidan qabul qilingan boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga, jamoaviy bitimlarga va boshqa majburiyatlarga muvofiqligini baholash kerak.

Tegishli monitoring mehnatni muhofaza qilish sohasidagi faoliyat natijalari to'g'risida fikr-mulohazalarni taqdim yetadi, ish faoliyatini aniqlash uchun ma'lumot to'playdi, hayot va sog'liq uchun xavfli, zararli ishlab chiqarish omillari, xavflarni aniqlash, oldini olish, cheklash bo'yicha joriy chora-tadbirlarning samaradorligini kuzatishlar asosida ish beruvchi xavflarni aniqlash va xavflarni cheklash choralari, shuningdek mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida qaror qabul qiladi.

Tahlil natijalarini yozuvlarda qayd yetish o'lchovlar va kuzatishlar samaradorligining zaruriy shartidir. Mehnatni muhofaza qilish holatini baholash, shuningdek, mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimining samaradorligini aniqlash uchun davriy tekshiruvlarni o'tkazish choralari o'z ichiga oladi.

Tekshirish quyidagilarni qamrab olishi kerak:

- mehnatni muhofaza qilish siyosati
- xodimlarning yoki ularning vakillarining ishtiroki
- mas'uliyat va javobgarlik
- malaka va tayyorgarlik
- mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimining hujjatlari
- axborotni uzatish va almashish
- mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimini rejalashtirish, rivojlantirish va ishlash
- ogohlantirish va nazorat choralari
- favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularga shaylik, oqibatlarini bartaraf yetish
- moddiy-texnik ta'minot
- pudrat ishlari
- faoliyat natijalarini kuzatish va o'lchash
- baxtsiz hodisalar, kasb kasalliklari va ishlab chiqarishdagi hodisalarni tekshirish, ularning xavfsizlik choralari ta'siri
- ogohlantirish, tuzatish choralari
- doimiy takomillashtirish
- ehtiyojga qarab boshqa har qanday tekshirish mezonlari va elementlari.

Tekshirish natijasi tashkilot siyosatining samaradorligi, belgilangan maqsadlarni amalga oshirish, xodimlarni mehnatni muhofaza qilishni ta'minlash jarayoniga jalb qilish to'g'risida xulosalar; vaziyat korxonada faoliyati bilan bog'liq milliy qonunlar va qoidalar talablariga javob beradimi.

Korxonada mehnatni muhofaza qilish holatini baholash natijalari hisobot bilan rasmiylashtiriladi, uning shakli ish beruvchi tomonidan belgilanadi. Korxonada mehnatni muhofaza qilish holatini baholash natijalari asosida ish beruvchi korxonada mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimini takomillashtirish siyosati, maqsadlari, vazifalarini muntazam ravishda tuzatishi (yoki shakllantirishi) kerak.

Qurilishda mehnatni muhofaza qilish xodimiga qo'yilgan talablar:

- Insonning ishlab chiqarishdagi mehnat faoliyati davrida yuzaga keladigan xavfli faktorlar, ularning kelib chiqish sabablari va bartaraf etish yo'llari, mehnat xavfsizligini ta'minlash hamda

xavfsiz va sog'lom ish sharoitlarini yaratish bo'yicha nazariy bilim berish va ishchilarga amaliy ko'nikmalarni hosil qilishdan iboratdir

- mehnat xavfsizligining nazariy asoslari rejasini tuzish. Ergonomika va mehnat xavfsizligi psixologiyasi haqida tushunchalar berish, qurilishda Ergonomik sharoitlarni yaratish ustida ishlash

- Qurilishda mehnat xavfsizligini ta'minlash, sog'lom va xavfsiz ish sharoitlarini yaratish bo'yicha rejali tadbirlar mazmuni, uni ishlab chiqish tartibi

- Qurilishdagi baxtsiz hodisalarni tahlil qilish, ularni tekshirish va hujjatlashtirish tartiblari va ketmaketligini tuzish

- Qurilishda mehnat xavfsizligini ta'minlashning iqtisodiy samaradorligini oshirish, qurilishda va ishlab chiqarishda baxtsiz hodisalar uslublarini o'rganish sabablarini aniqlash

- Qurilishdagi xavfsiz mehnat sharoitini ta'minlashga qaratilgan shaxsiy himoya vositalari bilan ishchi-xizmatchilarni ta'minlash tartibi va ulardan foydalanish yo'llari

- Qurilishda sog'lom va xavfsiz mehnat sharoitini yaratish bo'yicha sanitar-gigiyenik tadbirlarni o'tkazish ishchilarga sog'lom va xavfsiz sanitar-gigiyenik talablarga rioya qilishi ustidan nazorat qilish

- Qurilish va ishlab chiqarishdagi texnika vositalaridan, mashina- mexanizmlar, qurilmalar va moslamalardan foydalanishdagi xavf-sizlik qoidalari haqida ishchilarga yo'l yo'riq ko'rsatish

- yong'in xavfsizligi. Mehnat muhofazasi lavozimidagi xodim.Yong'inning kelib chiqish sabablari, uning oldini olish usullari, yong'inni o'chirish texnika vositalari va usullaridan foydalanish ishchilarga qurilishdagi foydalanish usullarini ko'rsatish

- Qurilishda Mehnat muhofazasi lavozimidagi xodim jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish tartibi va qoidalarini. Yuqorida qayd etilgan nazariy bilimlarga asoslangan holda har bir kasb egasiga o'rganishi bilan quyidagilarni amalda udda-lashlari lozim

- Qurilishda xavfli va zararli ishlab chiqarish jarayonlarini baholash

- Qurilishda va ishlab chiqarishda mehnat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha maqbul variantlarni tanlash qurilish ishlab chiqarish uchaskasida mehnat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha mustaqil qarorlar qabul qilish

- Qurilish uchaskasida xavfsizlik texnikasi bo'yicha yo'riqnomalar («instruktaj») bilan tanishish va ularni hujjatlashtirish tartiblarini bilish va uni qo'llash usullarini qurilish va ishlab chiqarish uchaskalardagi ishchilarga qurilishdagi havfsizlik texnikasi bo'yicha yo'riqnomalar berib borish

- Mehnat muhofazasi lavozimidagi xodim malakali ravishda baxtsiz hodisalarni tekshirish va ularning sabablarini aniqlash yo'llarini bilishi

- Mehnat muhofazasi lavozimidagi xodim mehnat muhofazasi bo'yicha ko'rsatmalar («instruksiya»)ni mustaqil tahlil qilish va o'rganish

References:

1. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 22-sentabrdagi O'RQ-410-sonli "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 15.09.2014 yildagi 263-son.
3. Mehnat muxofazasi va texnik xavfsizlik O'R.YO'LDOSHEV TOSHKENT – 2012.